

Coordonatorul seriei *Științele educației* este EMIL STAN.

Respect pentru oameni și cărți

IULIAN-DALIN IONEL TOMA este lector univ. dr. la Universitatea Națională de Arte din București, Catedra de Teorie și Cercetare, precum și membru titular al Uniunii Artiștilor Plastici, secția Pictură, filiala București.

Iulian-Dalin Ionel Toma, *Muzeul contemporan. Programe educaționale*

© 2007 Institutul European, Iași

www.euroinst.ro

INSTITUTUL EUROPEAN

Iași, str. Lascăr Catargi nr. 43, 700107, C.P. 161

euroedit@hotmail.com

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

TOMA, IULIAN-DALIN IONEL

Muzeul contemporan : programe educaționale / Iulian-Dalin Ionel Toma. - Iași : Institutul European, 2007

Bibliogr.

ISBN 978-973-611-491-5

371:069

Reproducerea (parțială sau totală) a prezentei cărți, fără acordul Editurii, constituie infracțiune și se pedepsește în conformitate cu Legea nr. 8/1996.

Printed in ROMANIA

IULIAN-DALIN IONEL TOMA

MUZEUL CONTEMPORAN

Programe educaționale

INSTITUTUL EUROPEAN

2007

CUPRINS

INTRODUCERE / 9

CAPITOLUL I. OBIECTUL MUZEOLOGIEI ÎN CONTEXT SOCIAL / 15

1. Conceptul de muzeu, definiții și evoluție / 15
2. Conceptul de patrimoniu: document social / 16
3. Dimensiunile socio-culturale ale muzeului / 19
 - Funcțiile specifice / 22
 - Tipologia ofertei muzeale contemporane / 30
 - Publicul și formarea conștiinței patrimoniului / 40

CAPITOLUL II. FORME ALE INTERACȚIUNII ȘI COMUNICĂRII ÎN SPAȚIUL MUZEAL / 45

1. Muzeul ca spațiu al experiențelor individuale și colective / 45
2. Atitudini și motivații ale publicului de muzeu / 53
3. Comunicarea ca formă a experienței didactice muzeale / 65
4. Secolul XXI: publicul și tehnologia multimedia. Diversificare sau schimbare a ofertei muzeale? / 68

CAPITOLUL III. MUZEELE ȘI ȘCOALA CA RESURSE EDUCAȚIONALE / 81

1. Impactul muzeului contemporan asupra școlii. Activități și programe de pedagogie muzeală în România / 81
2. Deschiderea școlii către muzee, perspective pedagogice muzeale. Studiu de caz: proiectul european Socrates „Locuri ale descoperirii” / 90
3. Educația vizual-plastică din perspectiva muzeului și a școlii / 102
Studiu de caz: metode și procedee de stimulare a potențialului creativ al elevilor. Transpunerea în practică a unui program de creativitate / 105
Relația educație vizual-plastică spațiu muzeal. Evoluție și modele de analiză / 108

CAPITOLUL IV. MUZEUL ÎN AER LIBER: DIMENSIUNI SOCIO-CULTURALE ȘI EDUCATIVE / 115

1. Tradiție și modernitate / 115
2. Experiențe și interacțiuni / 120
3. Contribuția școlii sociologice de la București în definirea modelului de muzeu în aer liber / 133
Aspecte privind înființarea muzeelor în aer liber în Europa / 133
Contribuția lui Dimitrie Gusti în elaborarea proiectului „muzeul social” / 136
Teorii asupra constituirii muzeului social / 143
Tendențe de susținere și dezvoltare a muzeului în aer liber în România / 145

CAPITOLUL V . EXPERIMENT SOCIOPEDAGOGIC: ASPECTE METODOLOGICE ȘI TEORETICE ALE CERCETĂRII / 149

1. Motivație: studiul arhitecturii spațiilor muzeale și a celor școlare, implicații asupra desfășurării activităților artistice – plastice / 149
2. Elaborarea schemei operaționale de cercetare: indicatori, ipoteze de lucru, stabilirea variabilelor dependente și independente, descrierea indicatorilor / 157
3. Planificarea și desfășurarea experimentului / 166
4. Analiza datelor / 175

CONCLUZII, PERSPECTIVE ALE CERCETĂRII ȘI DIRECȚII DE ACȚIUNE / 185

NOTE / 195

ANEXE / 215

BIBLIOGRAFIE / 251

CAPITOLUL I

OBIECTUL MUZEOLOGIEI ÎN CONTEXT SOCIAL

1. CONCEPTUL DE MUZEU, DEFINIȚII ȘI EVOLUȚIE

Conform definiției adoptate de I.C.O.M¹, muzeul este „o instituție permanentă, creată pentru conservarea, cercetarea, punerea în valoare prin diferite mijloace și mai ales expunerea pentru instruirea și educarea publicului, a colecțiilor de obiecte de interes artistic, istoric, științific și tehnic”².

Pe parcurs, această definiție a fost reformulată, în concordanță cu transformările sociale și instituționale, cu schimbările care au intervenit. O contribuție definitorie în privința actualizării conținutului noțiunii de muzeu a avut-o în țara noastră profesorul universitar dr. Radu Florescu, specialist în domeniul muzeografiei și arheologiei. Acesta poate fi considerat unul dintre primii teoreticieni români care a sistematizat pe criterii științifice domeniul muzeografiei. Se cuvine să prezentăm cu această ocazie valoroasa experiență, profesionalismul și dăruirea unor specialiști ca: Doina Darvaș, Ioan Godea, Dan Mohanu,

Ioan Opreș, Corina Popa, Paula Popoiu, Georgeta Stoica și mulți alții³, prin contribuții remarcabile concretizate în articole și studii de specialitate, cercetare de teren, intervenții pozitive, benefice, susținute, ce au avut ca finalitate salvarea patrimoniului într-o perioadă destul de frământată pe care a traversat-o domeniul culturii imediat după anul 1989. Din această perspectivă, definiția formulată de R. Florescu identifică muzeul ca „instituție cultural – științifică, care are drept obiectiv colectarea și conservarea bunurilor culturale și valorificarea lor prin expunere în scop de instruire și agrement al publicului”⁴. În înțelesul Legii 311 / 2003 – Legea muzeelor și colecțiilor publice – termenul de muzeu este definit astfel: „instituție de cultură, de drept public sau de drept privat, fără scop lucrativ, aflată în serviciul societății, care colecționează, conservă, cercetează, restaurează, comunică și expune, în scopul cunoașterii, educării și recreerii, mărfuri materiale și spirituale ale existenței și evoluției comunităților umane, precum și ale mediului înconjurător”. Muzeul este o instituție aflată în serviciul societății și „posedă elemente specifice care îi permit să participe la formarea comunităților” (I.C.O.M., 1988)⁵. Din acest punct de vedere muzeul se inserează în cadrul sistemului socio-cultural prin valorificarea noțiunii de patrimoniu cultural în ansamblu și obiect muzeal în particular.

O ultimă precizare în acest context: termenul de muzeu desemna în Antichitate acele „spații dedicate muzelor artelor liberale, loc de întrunire și dezbateri pentru filosofi și învățați, loc în care se găseau și colecții afiliate unor lăcașe de învățămînt”⁶.

2. CONCEPTUL DE PATRIMONIU: DOCUMENT SOCIAL

Noțiunea de **patrimoniu** răspunde multiplelor valori sociale, culturale, estetice, de recunoaștere a memoriei colective și individuale ale acestuia. În prezent, patrimoniul se identifică cu totalitatea bunurilor mobile și imobile de o inestimabilă valoare a căror

„existență fizică” și „memorie colectivă” necesită din partea ființei umane o acțiune permanentă, constantă, îndreptată spre salvarea și păstrarea acestuia. Indiferent că vorbim de patrimoniu material sau imaterial, patrimoniu la nivel regional, național, european sau universal – toate acestea reclamă din partea societății consecvență, rigoare și acțiune pozitivă în sensul conservării urmelor identității sociale și culturale.

Termenul de patrimoniu desemnează „ansamblul bunurilor culturale, transmisibile, stabile”, dar nu și constante, deoarece acesta se află într-o continuă dezvoltare. Prin extensie, noțiunea lărgeste domeniul la nivelul „patrimoniului virtual”, considerat ca „ansamblu al bunurilor care pot deveni patrimoniu de muzeu pe un teritoriu la un moment dat”⁷.

Conceptele de patrimoniu cultural și obiect muzeal aveau să fie identificate în secolul al XVIII-lea cu acțiunea pedagogică, educativă de formare a tinerelor generații. În acest cadru, muzeul apare ca un serviciu public aflat în opoziție cu „despotismul academic”, reflectînd o nouă ierarhizare a conținuturilor sociale, elaborînd noi practici ale socializării, prin vizite, studii și copii după exponate celebre, realizate în galeriile de artă. Patrimoniul este un inventar al artefactelor umanității în spațiu și timp. Necesitatea controlului social asupra tuturor formelor de patrimoniu reclamă un set de norme și valori prin care bunul respectiv capătă identitate patrimonială. Virtual, acest bun ne aparține, este al nostru, se identifică cu fiecare din noi, cu acțiunile noastre. Astfel, patrimoniul se află „într-un proces continuu de remodelare, iar instituția muzeală reprezintă spațiul în care identitatea patrimonială poate fi menținută sau pierdută”⁸.

Patrimoniul cultural național este identificat în acest sens cu „marile vestigii de cultură și civilizație făurite de-a lungul mileniilor pe teritoriul României, din creații artistice, științifice și tehnice, precum și a bogățiilor naturale de un interes deosebit”⁹.

În epoca modernă, necesitatea conservării, restaurării și expunerii urmelor trecutului apare cu atât mai importantă cu cît

societatea are tendința în multe din momentele sale cruciale de a nega această moștenire.

Începând cu secolul al XIX-lea se prefigurează o schimbare a atitudinii generale a societății față de bunurile patrimoniale, de la acceptiunea unei moșteniri aflate în posesia unei persoane sau a unui grup restrâns, la noțiunea de moștenire culturală destinată publicului cel mai larg. După anii '80 ai secolului XX, se constată eforturile susținute în vederea restituirii bunurilor de patrimoniu care au aparținut altor popoare și care constituie elemente specifice ale identității culturale ale acestora, un veritabil act de „eliberare” a bunurilor patrimoniale. Patrimoniul este un bun comun, legat conceptual de spațiul autohton și european deopotrivă.

Monumentul de cultură, ca noțiune ce înglobează monumentele istorice, de artă și siturile istorice, derivă la rândul său din noțiunea de patrimoniu cultural. Definiția dată noțiunii de monument cuprinde elemente de arhitectură sub forma ansamblurilor sau a unor obiecte izolate, a operelor de artă plastică și decorativă incluse în structura acestuia, precum și a așezărilor semnificative din punct de vedere științific și artistic. Pornind de la această definiție, noțiunea de monument poate fi asimilată noțiunii de muzeu, în această categorie intrând monumentele de arhitectură care au statut de muzeu, construcțiile în aer liber sau acoperite, integrate siturilor și care aparțin administrativ de spațiul muzeului, monumentele etnografice ca expoziție în aer liber, monumentele de tehnică care îmbină și structuri artistice, memorialele care adăpostesc sedii ale unor instituții muzeale.

De asemenea, pot fi date numeroase exemple de situri urbane și rurale care au intrat sub protecția muzeelor și sînt în prezent supuse unor complexe procese de restaurare și al căror nucleu arhitectural a fost și continuă să rămînă un spațiu al unor evenimente sociale cu implicații locale sau la nivel național¹⁰.

Este necesar să analizăm, pe lîngă funcțiile sociale ale bunului artistic – prezent în colecțiile muzeelor – pe cele ale monumentului istoric, care se integrează conceptului de patrimoniu cultural. Se cuvine a fi făcută precizarea că noțiunea de monument istoric identifică creația arhitectural-artistică în contextul spațiului urban sau

rural care reprezintă o mărturie a unei anumite comunități, a evoluției și a evenimentelor sociale specifice acestora, „comunitate care nu trebuie să distrugă pentru a crea, care e întru totul capabilă să includă în planurile ei de viitor, oricît de îndrăznețe, respectul moștenirii trecutului”¹¹. Monumentele sînt repere ale colectivității, ale unei memorii colective, prin investiția spirituală pe care o acordăm acestora.

Aprofundînd interferențele ce se stabilesc între formele patrimoniului și dezvoltarea economică, sugestiv din acest punct de vedere este un studiu realizat în SUA de către Departamentul Dezvoltării Urbane. Această analiză identifică faptul că, în condițiile actuale ale dezvoltării regionale, conservarea și păstrarea monumentelor, investirea acestora ca spații de interes cultural reprezintă un factor benefic inclusiv din punct de vedere financiar¹². Bugetele locale pot avansa sume rezonabile, sensibil reduse față de ipoteza remodelării unui ansamblu urban prin construcții noi, iar pe de altă parte această politică relansează economia comunităților aflate în această situație.

3. DIMENSIUNILE SOCIO-CULTURALE ALE MUZEULUI

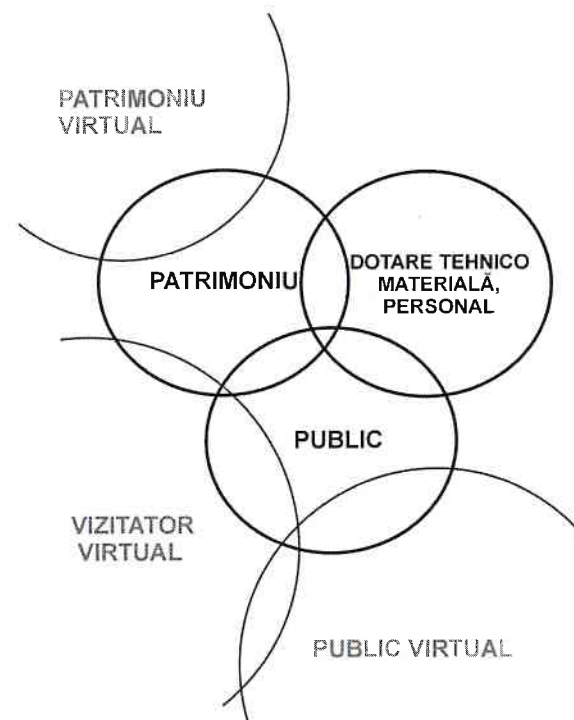
În acord cu rolul social, estetic și educativ pe care muzeul îl deține vom analiza structura instituției, rolul, importanța și finalitățile derivate din funcțiile sale de bază:

- funcția de cercetare – constituire și dezvoltare a patrimoniului;
- funcția de conservare – restaurare;
- funcția instructiv – educativă.

Instituția muzeală implică o relație permanentă între patrimoniu, personal specializat și public. Evident că un muzeu nu poate funcționa fără existența unui patrimoniu, în principal la nivelul expoziției de bază, precum și în cadrul celorlalte categorii de expoziții (temporare și itinerante), fără existența unui personal competent,

specializat în colecționarea, cercetarea și catalogarea pe criterii științifice a patrimoniului. Existența și permanența acestui patrimoniu depind în primul rând de intervenția specialiștilor în domeniul conservării – restaurării, în scopul readucerii obiectului la viață, al păstrării și transmiterii generațiilor actuale și viitoare a mesajului pe care acesta îl deține. Mai mult, existența patrimoniului real sau virtual depind de societate, de conștiința acesteia față de bunurile de interes istoric, artistic, memorialistic, de intervenția salvatoare, benefică a fiecăruia dintre noi! Observăm că finalitatea demersului muzeografic îl constituie publicul. Un muzeu fără public nu poate exista! Și, dacă ar fi să privim aceste aspecte din altă perspectivă, misiunea didactică, educativă ar fi imposibilă fără existența celorlalte funcții ale muzeului. Publicul muzeelor este alcătuit din totalitatea persoanelor care au frecventat sau frecventează constant acest spațiu. Această precizare este pertinentă în condițiile în care muzeul prezintă disponibilități pentru public în ansamblu său, un public potențial, statistic alcătuit din totalitatea populației unui oraș, a unei regiuni, a unei țări și nu numai și un „public virtual” care din diferite motive (ce vor fi analizate pe parcursul cercetării) nu a intrat în contact cu acest mediu. Acestor categorii de public li se adaugă în ultimul deceniu, grație tehnologiei informatice și a mediilor de comunicare dezvoltate prin Internet, „vizitatorul virtual”. Acesta are posibilitatea de a intra în contact virtual cu muzeul prin intermediul paginilor informative generale sau specializate.

Expunerea prezentată poate fi sintetizată grafic printr-o schemă a relațiilor dintre componentele activităților muzeale după cum urmează¹³:

Schema relațiilor dintre componentele activităților muzeale